

Bok

Text: Roger Oskarsson Foto: Leif Öster

Bok, *Fagus sylvatica* är ett av Europas viktigaste trädslag och det näst vanligaste ädla lövträdet i Sverige efter eken. Boken växer naturligt upp till Västergötland och Småland, men är odlad längre upp i landet. Huvuddelen växer på skogsmark i Skåne, Blekinge och Halland.

Boken är ett sluttningarnas träd. Det växer bäst på väl-dränerade, friska, och näringsrika marker med hög kalkhalt. Den trivs bäst i klimat med hög luftfuktighet och mycket nederbörd där vintrarna inte är för kalla.

En bok kan bli upptill 400 år gammal. De högsta uppmätta träden finns på Maltesholms gods i Skåne och är 44 m höga.

Regler

Bok är ett av de trädslag som räknas som ädelt löv. Det innebär att det lyder under ädellövskogslagen. Ädellövskog är bestånd på minst 0,5 ha med minst 70 procent av träden är lövträd och minst 50 procent är ädla lövträd. I ett ädellövskogsbestånd får inte vidtas åtgärder som leder till att beståndet upphör att vara ädellövskog. Vid skötsel av befintlig ädellövskog kan man få bidrag med 80 procent av kostnaden vid föryngring, dock max 28 000 kr/ha.

För att få bidrag krävs att man hägnar föryngringen. Vid röjning kan man få bidrag med 60 procent av kostnaden. Det finns också stödpengar i EU:s landsbygdsprogram för att öka andelen ädellövskog. I det fallet kan man få upp till 30 000 kr/ha vid föryngring. Där kan man också få 60 procent av kostnaden vid röjning och gallring som syftar till att omvandla ett bestånd till ädellövskog.

Föryngring

Det finns tre sätt att föryngra bok; naturlig föryngring, sådd och plantering.

Vid plantering av bok måste man antingen ha en skärm eller om det inte finns, planterar man en amnkultur av något mer snabbväxande trädslag exempelvis björk eller lärk.

Amkulturens funktion är att skydda mot frost och uttorkning. Skärmen/amkulturen hjälper också till att forma bokarnas kvalitet. Man bör också markbereda samt hägna området.

Eftersom sådd inte tillämpas i någon större omfattning beskrivs inte den här. Den beskrivs utförligt på www.kunskapdirekt.se.

Naturlig föryngring är det klart vanligaste sättet att föryngra bok. Vid naturlig föryngring påbörjas föryngringsarbetet redan vid planeringen av slutavverkningen/föryngringsavverkningen.

En viktig förutsättning för att lyckas med självföryngring är gynnsamma förhållanden på marken. När man gallrar svagt i gamla bokbestånd når mer ljus ner till marken. När markytan värms av solen ökar markorganismernas aktivitet, nedbrytningen av dött växtmaterial ökar och näring frigörs. Det ger bättre gröningsbetingelser för bokollonen. Om alltför mycket ljus når marken brukar gräset växa rikligt. Det gör det svårare för nya plantor att växa. Därför är det viktigt att göra lagom stora uttag när du gallrar. Bästa resultat får man om man lyckas pricka in ett bra ollonår. Markbered före ollonfallet som sker i oktober–november. Ollonen bör myllas ned högst två centimeter för att skydda dem från gnagare, bergfinkar, duvor m fl.

Efter markberedningen huggs en ganska tät skärm från det gamla beståndet. Skärmen glesas ut allt eftersom föryngringen etablerar sig. En första utglesning kan göras då plantorna är knähöga. När plantorna är manshöga bör skärmen awecklas helt med undantag av evighetsträd

Röjning

Vid röjning i planterade bestånd börjar man med att röja i amträden. När bokplantornas toppar störs av amträden bör du börja glesa ut bland dessa, men det är bra att göra det i omgångar för att behålla trängseffekten så länge som möjligt.

Det är vanligt att sälg sår in sig i planteringen. Dessa blir ofta yviga i sitt växtsätt och du skall ta bort dem när de blir besvärande för bokarna.

När bokarna är mellan fem och sju meter höga bör de flesta amträden vara borta. Då är det också dags att ta bort de fulaste bokarna, d v s frodvuxna vargtyper, klykträd och defekta träd. Men det är ändå viktigt att hålla beståndet så tätt som möjligt och något annat urval ska du inte göra före första gallringen.

När beståndet har slutit sig kan du göra ytterligare en röjning, denna gång för att gynna stammar av bra kvalitet.

Naturligt förnygrade bokbestånd är mycket täta och därför får stammarna en bra kvalitet. Första röjningsingreppet görs när förnygringen är manshög. Då tas icke önskvärda trädslag bort, t ex björk och sälg. Även förväxande bokar av utpräglad vargtyp tas bort.

Nästa ingrepp görs när beståndets höjd är mellan fem och sju meter. Då tas icke önskvärda träd bort, d v s vargtyper, klykträd och andra defekta träd. När beståndet åter har slutit sig görs ytterligare en röjning, denna gång för att gynna framtidsstammar, d v s välformade träd med bra kronor.

Gallring

Gallringar i bokskogar syftar till att gynna stammar med hög kvalitet och som också är växtliga. Gallringarna minskar konkurrensen för huvudstammarna eller framtidsstammarna. Denna typ av gallring kallas för *krongallring*.

En individ i ett bokbestånd kan dock ändra både kvalitet och rangordning i beståndet – en stam som tillhör de dominerande kan på ganska kort tid genom konkurrens hamna bland de träd som domineras och därför få sämre tillväxtmöjligheter. På samma sätt kan en felfri stam t ex utveckla allvarliga klykor. Vid varje gallringstillfälle utses därför nya huvudstammar.

Traditionellt har bokbestånd gallrats ofta och svagt med gallringsintervall på mellan 5–10 år och med gallringsstyrkor kring 20–25 procent. Anledningen till att man vill gallra ofta är just att de enskilda stammarna kan förändra rangordning och kvalitet snabbt. Genom täta gallringar kan man förhindra att snabbväxande träd med dålig kvalitet tar över. Gallrar man ofta får man också gallra svagt, annars sänker man beståndets stående volym och därmed tillväxten. Med en lägre volym minskar också konkurrensen och därmed kvalitetsdaningen.

Slutavverkning

Beståndet får tidigast slutavverkas vid 90 års ålder. Hur man går tillväga kan läsas under rubriken förnygring.

Användning

Bokvirkets goda hållfasthets- och bearbetningsegenskaper, avsaknad av färgämnen och det höga bränslevärdet har gjort att det används till en lång rad mycket olikartade produkter - allt från möbler, golv, fanér, spånplattor och pappersmassa till leksaker, glasspinnar och bränsle.

Stora kvantiteter användes tidigare för framställning av träkol och destillerade produkter. Eftersom virket avger varken doft eller smak och inte heller suger upp fett kan det användas i kontakt med livsmedel. På den sydsvenska landsbygden har boken sedan gammalt också använts till redskap och vagnar.

Källor

- Kunskap direkt
- Virtuella floran